

**МУЗИЧНА КУЛЬТУРА
ОСОБИСТОСТІ
І ПРОБЛЕМИ ЇЇ
ФОРМУВАННЯ**

*Збірник наукових
та науково-методичних праць*

розумово відсталих дітей з характером музики у всіх випадках пов'язана з великими труднощами, потребує чіткої послідовності. Ми використовували спеціально підібраний наочний матеріал та музичний репертуар.

На індивідуальних корекційних заняттях використовували різні види ігор, спрямованих на музично-сенсорний розвиток дітей. Головне завдання – у всіх випадках розвивати усвідомленість дій у дітей.

Література:

1. Гаврилушкіна О. П. *Музыкальное воспитание детей с нарушением интеллекта в специальных дошкольных учреждениях.* – М.: Просвещение, 1987. – 37 с.
2. Катаева А. А., Стребелева Е. А. *Дошкольная олигофренопедагогика.* – М.: Просвещение, 1988. – 141 с.
3. Рубинштейн С. Я. *Психология умственно отсталого школьника.* – М.: Просвещение, 1986. – 314 с.
4. Теплов Б. М. *Психология музыкальных способностей.* – М.-Л.: АПН, 1947.

Мартьянова Г. М.

доцент КДПУ

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ РІЗНОВИДІВ МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ МУЗИКИ

Важливою умовою формування творчої особистості учня на уроках музики є врахування феномену художньої інтеграції.

Глибинний взаємозв'язок різновидів художньої творчості, їх співдружність, на думку О. П. Рудницької, завжди гостро відчували самі творці мистецтва [2, 105].

Джерелами педагогічних пошуків у цьому напрямку виступають спільність між окремими видами художньої творчості, коли в якості інтегративного механізму виступає символ, соціальні завдання, функції, узагальнені знання.

Невипадково О. П. Рудницька акцентує увагу на значенні інтеграції знань у галузі мистецької освіти, яку вона визначає як “послідовність етапів опанування художньої мови і набуття досвіду її сприйняття: від окремих видів моносенсорних мистецтв до відчуття та розуміння форм їх органічного сполучення” [2, с. 107].

У цьому процесі визначаються відповідні етапи інтеграції:

1. Феномени мистецтва і самостійні види мистецтва, сполучення мистецтв та їх взаємодія, синтетичні види мистецтв.

2. Художні уявлення: про кожен окремий вид мистецтва, способи зіставлення і порівняння елементів художньої мови, про органічну цілісність художнього синтезу.

3. Аспекти опанування знань: предметне вивчення спеціальних дисциплін, комплексне використання різновидів мистецтва, аналіз специфіки засобів виразності у синтетичних видах мистецтва.

Точка зору О. В. Соколової щодо шляхів інтеграції полягає в доцільності закріплення у свідомості особистості фундаментальних і в той же час конкретних, емних категорій та понять, володіння прийомами взаємодоповнення, перегрупування знань, встановлення внутрішніх зв'язків у процесі пізнання мистецтва з узагальненнями [3, с. 43]. Тобто автор дослідження наголошує на важливості аналізу певного явища у новій системі фактів, новому узагальненні з точки зору актуалізації знань [3, с. 43].

Водночас О. В. Соколова зупиняє увагу на визначенні теоретичного рівня інтеграції, який характеризується величиною досягнення гносеологічного простору художньої інформації, синтезом художнього-естетичних концепцій, теорій, систем; уніфікацією та універсалізацією понять, категорій, визначень, де “взаємозв'язок знань відбувається за умов переносу принципів антологічних уявлень з однієї групи мистецьких знань до інших” [3, с. 43].

Це, на думку авторки, має відображення у системі стильової інтеграції на основі взаємопов'язаних структур, що забезпечує цілісність мистецьких різновидів.

У навчанні на уроках музики, як справедливо доводить Т. Й. Рейзенкінд, не відпрацьовані механізми інтеграції мистецтв, не конкретизуються її форми, рівні, сукупність видів діяльності [1]. Сформовані лише установки на те, які види мистецтв існують самостійно, яким чином вони поєднуються і вступають у взаємодію. Все це розглядається з позицій загальнолюдських цінностей, а не самостійного художнього вчинку особистості.

Тому ми знаходимося в руслі досліджень Т. Й. Рейзенкінд про те, що формування творчої особистості на основі інтеграції мистецтв повинне базуватися на синтезі методів синтезування та прийомів екстраполяції, довільного варіювання параметрами знань, використання символічної аналогії, що передбачає реалізацію поетичних моделей з метою утворення гіпотез та нових оригінальних продуктів творчості. Водночас на теоретичному рівні визначаються диференційовані ознаки кожного виду мистецтва, методи порівняльного аналізу, наголошується на необхідності розглядати більшість питань на основі забезпечення “фантастичних аналогій, що ігнорують фундаментальні закони природи, сприяють порушенню традиційних стереотипів і формуванню такого показника особистості, як творчо-інтелектуальна активність” [1, с. 31].

Спіраючись на вищезазначене, зробимо спробу визначитися у механі-

змах, які забезпечать шляхи інтеграції мистецтв на уроках музики в школі.

Будемо виходити з того, що мистецтво є засобом свідомого, цілеспрямованого накопичення культурних цінностей, лабораторією пізнання і специфічною формою передачі емоційного досвіду.

Знаходячись в руслі концепцій Б. М. Неменського, ми вважаємо, що одним із шляхів забезпечення інтеграції мистецтв на уроках музики є вирішення творчих завдань, коли в процесі створення і сприйняття художніх образів у школярів виникають власні думки та почуття, тобто забезпечуються умови для реалізації власного художнього вчинку (В. Ражніков).

При цьому створюється ситуація для впровадження прийомів варіювання, комбінування за допомогою спостережень (образотворче мистецтво), прослуховування різноманітних в емоційному плані творів на однаковий сюжет (музика, поезія).

У той же час джерелами створення варіативної педагогічної ситуації засобами інтеграції мистецтв є:

- принцип формування духовної культури, що передбачає пізнання сенсу буття, ставлення до себе, Батьківщини, природи, інших людей завдяки співучасті та відповідальності;

- принцип пізнання національної культури, який є стрижнем для забезпечення діалогу культур;

- принцип розуміння мови кожного виду мистецтва за допомогою цілісності й варіативності сприйняття кожного з видів мистецтва;

- принцип встановлення зв'язків з реаліями життя із урахуванням індивідуального досвіду особистості;

- єдність принципів та методів на основі варіативних, різноманітних шляхів їх вирішення;

- принцип поступовості й цілісності занурювання у проблему (Д. Кабалевський, Б. Неменський).

Виходячи з викладеного, набувають значності блоко-тематичні конструкції розкриття інтегративних тем, що поступово поглиблюють, ускладнюють, усвідомлюють емоційно-образний зміст твору, що вивчається.

Зазначимо, що методика, яку ми опрацюємо, щодо пошуку засобів інтеграції мистецтв складається з наступного: враховуються вікові особливості учнів на уроках музики; конкретність мислення; зв'язок у свідомості дітей двох видів діяльності – художнього сприйняття та безпосередньо практичної діяльності; здатність аргументовано тлумачити емоційно-образний зміст художнього твору.

Безпосередньо ми пропонуємо такі методи, що сприяють інтеграції мистецтв:

- метод порівняння, який використовується у формі педагогічного

впливу, зорієнтованого на формування установки учнів на сприйняття творів різних видів мистецтва (“Море” Сент-Марі ван Гога, “Море” К. Дебюсі);

- метод демонстрації одного твору на різних уроках;
- метод синтетичний, що поєднує компоненти уроку мистецтва, художньо творчу діяльність вчителя та учня.

Для забезпечення інтеграції застосовуємо музику як “вид мистецтва та художній фільм. У цьому випадку в якості інтегративних механізмів можна аналізувати структуру форми: експозицію, розробку, репризу; визначити компоненти окремих кадрів фільму, фраз музичного та поетичного текстів. Водночас доцільно акцентувати увагу на етапах підготовчого навчання до сприйняття фільму, музичного твору, пов'язаних з навичками монтажного мислення, розбудовою образних узагальнень, спеціальним тренінгом.

Тобто, мова йде про розробку інтегрованого алгоритму сприйняття, що складається з:

- спостереження чи слухове сприйняття реалій художнього твору;
- визначення в ньому емоційних, образних, смислових взаємозв'язків між складовими частинами композиції;
- їхній синтез в образному узагальненні, у назві конкретної теми;
- з'ясування просторових та часових глибин художньої реальності та пов'язаних із цим асоціативних зв'язків;
- визначення власного ставлення до художньої реальності.

Наведемо приклад створення художньої реальності в музиці (використовується досвід інтеграції мистецтв Ю. М. Усова) [4]. Учні пропонується прослухати уривок із другої частини П'ятої симфонії П. І. Чайковського. Їм наводиться приклад коментарю в словесній формі щодо процесу сприйняття музичної реальності, а саме: “Оркестр почав тихо, немов заколихуючи, начебто зітхаючи... Потім з'явився слабкий звук, схожий на людський голос...”.

Учні просять порівняти коментар із власною емоційною програмою сприйняття за таким планом:

1. Чи сприймаєш ти запропонований коментар?
2. Чи допомагають тобі запропоновані асоціації-коментарі?
3. Чи є різниця у відображенні думки в кіно та музиці?

Відповіді учнів свідчили про спільність асоціації як механізму сприйняття реалій музики та кіно. Асоціації сприяли утворенню нових думок.

Сприйняття кіно та музики пов'язується спільними ознаками відносно монтажу як засобу розгорнутого відображення думки. Мова музики й кіно дозволяє почути й зрозуміти сенс мелодії, ритму, гармонії.

Функції інтегрованого механізму виконує й поліфонія, простір якої передбачає повторення однієї мелодії-теми в різних голосах.

Учням пропонується познайомитися з поліфонією світу в образній формі за допомогою мультфільму Ю. Норштейна “У казці казок”. У фільмі відбито не тільки певний сюжет, а й створено образ ставлення героя до фактів, що мають місце в цьому сюжеті.

За допомогою цього фактору учні спроможні інтегрувати в свідомість елементи музичної композиції, розробки, репризи у поєднанні з поетичними образами фільму, пов'язаними з дитинством (образ маленького вовка, графічного світу дитинства, поета-художника) з почуттям загубленості цього дитинства (головна тема розробки).

Отже, стає можливим визначитися в різноманітних формах інтеграції за допомогою поєднання елементів ліричної, сонатної форми з позиції музики як виду мистецтва та руху зорових образів. Все це дозволяє переконалися в доцільності пошуку інтегративних зв'язків мистецтв на уроках музики, можливості яких необмежені.

Література:

1. Рейзенкінд Т. Й. Категорії інтеграції у професійній підготовці вчителя музики // Рідна школа. – 2001. – № 2.
2. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька. Навчальний посібник. – К., 2002.
3. Соколова О. В. Основи інтеграції мистецьких знань (теоретико-методологічний аналіз) // Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук, праць / Ред. комісія: О. П. Щолокова та інші. – Вып. 2. – К.: НПУ, 2001.
4. Усон Ю. Н. В мире экранных искусств. – М.: SvR – Арбус, 1995.

Щелкунова-Іванченко І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент КДПУ

ДИДАКТИЧНІ УМІННЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Теорія навчання вищої школи розкриває педагогічні уміння і навички вчителя як найважливіший компонент його кваліфікаційної характеристики, а їхнє формування як складову частину системи професійно-педагогічної підготовки. Однією з груп педагогічних умінь є дидактичні уміння з організації навчального процесу і керівництва пізнавальною діяльністю школярів. Однак питання виявлення шляхів удосконалювання змісту і методики роботи з формування дидактичних умінь учителя не знайшли досить повної і глибокої розробки в педагогіці і належать до галузі актуальних задач дослідників. Формування цих умінь здійснюється в процесі практичної й учбово-пізнавальної діяльності студентів, з опорою на методологічні й методичні основи формування навчальних умінь і навичок, розроблені педагогами і психологами. Методологічні та методичні основи